

Олар чүгө багай ажилдап турарыл?

Тес-Хем районунун чамдык култур-чыгармачылык албан чөбүлөрү сөөлүгү үдө ажилын өзүн өжикткен. Боттарынын оонашкан ажилын ак-сөткүлүгү күсөдү, ажилчы-чөбүнү културалык дыйтанымалын эки организастап турар култура ажилчыларынын саны өскөн. Оларга Берт-Дага Ленин аттыг колхозта библиотекка эргелекчиин Са-рыг-оол, Шуурмактын флетур кон-бининады клуб эргелекчиин Бот-карева, район төбүндө Култура ба-жынынын уран чүүл удуручузу Кыстаков, «Ак-Эрик» колхозта клуб эргелекчиин Көмбү болгаш өс-көсүр-даа хамаарлыр.

Район төбүндө Култура бажыны-нын болгаш Ленин аттыг колхозтуу көдөз клубунун уран чүүл бөлүм-нөринин киржикчилери доктаамал ажилдап, олар чүгө район ишти-ге өсөс, харын кожалары Эриш районунун төбүндө болгаш колхозта-рымга база Таңды районунун Бал-зын суурун чурттагыларына каш удаа концерттерин көргүзүп чораз-нап.

Районда Култура бажыны, үш көдөз библиотекалар, дөрт көдөз клубтар болгаш чамдык колхозтар-дын төп сүт-барзан фермаларында доктаамал ажилдап кызыл булун-нар база бар. Иччалжаак оларнын чамдыклары багай ажилдап турар. Район библиотекасы көдөз би-блиотекаларга болгаш кызыл өгдө-р-ге практиктик дузаны чедирип, му-накчы дуржулганы непередир хү-дөзгөй. Иныг турбузе библиоте-канын ажилдагылары ол хүдөзгөй-дин багай күсөдүр турар. Оң иш-ти арыг-сылт өсөс, номнары чурум-чыскалдыг кылдыр салбаан. Ном-чукулар-биле ажилды багай тур-гусуулардын оларнын саны өсөйи-турар. Район төбүндө библиотеканы бо чылын ийн ай хире хаалгы тур-ган, оң ажилдагылары багай ажилдап дөшт ажилдарындын хос-таан, чаз кирген эргелекчиин өш Максимов ажилын ам-даа шуудула-дып чадаан, ам чүгө номнар чыг-салырына өйкөйи, нөмчүкчүлөр-биле кандыг-даа ажилдар чорутпайн турар.

Чамдык көдөз библиотекаларын болгаш кызыл булундарын ажилы оон база-ла дөздөдөс. «Чодураа» колхозта өш Манчалаа эргелекчи-лөөн библиотеканын ажилы чөгөн-чиг байдалда. Ук библиотекка пети-чир санын азы-бүрү номнарын хей кезин ала-ла ажилдап чок чы-дып турар, а библиотеканын эрге-лекчиин чүгө номчууларга ном бижип бөзүнгө өйлөшкөн, бо би-блиотекка бүдүн чартык чыл ажы-гын дургузунда номчууга кон-ференцияны, айтырлар болгаш ха-рымылар келжөзү дөш ышкан массалыг ажилдарын организаста-ваан. «Чүгө багай ажилдап турар силер?» деп айтырч салырга, «ол ажилдын уг-шны билбес, дузала-жыр кижилер чок, оон аныгга чаш урутулг кижилер мен» деп тайылбыр-лап каар. «Ак-Эрик» колхозта өш Овермаа эргелекчилөөн библиоте-канын ажилы база-ла индыг. Библи-отеканын номнары көдөз Советтин бир булунда чыгып салып каан чылар, оң эргелекчиин бажынында саалап олтурар. Көдөз библиотекалар-ын эргелекчилеринде чамдык-даа ортумак тускай эртенгилер чок, оларнын хей кезин район төбүндө болгаш област төбү Кызылга семи-

нарларга, курстарга чорбаан, моон-журундан олар библиотекка ажилы-нын бүдүн хевирлерин безин бил-бес.

«Чодураа» колхозтуу Куранда төп сүт-барзан фермасын кызыл бу-лунуң номнарын кайы хамаанчөк отагылап каан. Ону кым-даа хай-гаарып, карактавын турар.

Районун көдөз клубтарынын ажилы база-ла чөтпөс тургустунган. «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтар-нын клубтары кинолар үнүрери-биле кызылгарттыган. Лекция, беседалар ай-айы-биле байлай бар-гылаар. Районда өш Диничей эрге-лекчиин автоклуб багай ажилдап, чүгө район төбүндө турар. Ленин аттыг, «Чодураа» колхозтарын ды-ка хой малчынары Шуурмак де-вискаары Салыг-Хем, Бай-Даг, Ку-ран деп чөдөрдө чайлаглап турар.

Малчынар ортузунда култура-массалыг болгаш полит-массалыг ажилдар дыка кошкак тургустунган турбузе, ук колхозтарда көдөз клуб-тар эргелекчилери Маскыр, Чорбаа олар алаа бүдүн чай дургузунда концерт организаставаан, массалыг ажы чорутпаанар.

Районун култура-чыгармачы-лык албан чөбүлөрүн ажилын чөтпөс болуп турарын бир кол чылдаганы болза райкүсөмнүн култура кидизинин кадрлар-биле ажилын багай-биле тайылбыр-латпайн. Ленин аттыг колхозтуу библиотеканын еске колхозтарда

К. САЛЫ,

«Шынык» корреспонденти.

Шаңнал алган

Бай-Тайга районун «Малчы» бүрү көдөз, колхозка хей ортага кирип турар апарган.

Х. АРАЧКАА.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

ЭРЭНН. (Телефон-биле). Ол район-нун школарында чаз өрөдиге чылы сентябрын 1-де организастыг эгелээн. Илангыя Бай-Даг ортумак школазы (директору өш Күнчү) өрөникчилерин бүрүн белеткедиг хүдөз алган. Баштайгы хүнде алаа келзе чогуру 251 өрөникчилер шу-гум чыскаалыга бүрүн чыгып кел-генер. Школа 28 бирг-аласчы-ларын хүдөз алган.

Ол школанын өрөникчилеринден бүдүргө-практика бригадазы «Чаз орук» колхозтуу 20 гектар ку-рузанын өстүрүп берген. Ону чокта чаз мал чөминег сикеласта, гектар санында 15 тонна ногаан массаны алган.

Өрөникчилер Сагды, Кадры, Быдаачы Мадыр-оол, Ноомай Таа-на олар ол ажилга өш идепкейлиг киришкенер.

Новосибирск. Хоорайнын Совет районунда 1200 гек-тар чөдө ССР-нин Эртемдер академиязынын Сибирь салбырынын турар хоорайжыгынын тууду турар.

Хой чуртталга бажынары шөгд-ла туутулуан. Геология болгаш геофизика институтунун турар бажы-нын тудары дооступ турар, оон шөлү 10000 дөрдөйи метр. Гидродинамика институтунун бажынын ам ажил-далга кириер.

Эртем-шынчилердин 15 институттарынын, универси-теттин бажынары, болук чуртталга бажынарынын болгаш култура-амыдарлар чөбүлөрүн бажынарын өш чокуу чылдарда тутулуан турар.

Чурукта: эртемденерге чуртталга бажынарынын тууду.

СЭТА-нын фотохроникасы.

Орус школарга ийн-чангыс ты-валар база өрөник турган. 1908 чылдын сентябрь 9-та Тывага бир дугаар школа Турганга ажиттыган.

Орус, тыва чурттагыларын өш-ти-ти-биле чыгган хөргөчүн-биле 1910 чылда Ус эмелгезин ту-кан болгаш алаа бир налатаны ты-валарга тускайлаан. Хоралыг аары-ларын бирөөн болуп оспалан ка-галаныр арганы тывалар орустардан биляп алган.

Револүстүг демиселдин идея-рын орус ажилчынар хөзөчтик ты-валарга непередир турган. Олар тывалар-биле калы орус алдын уу-гай эсеринин, кулактарын, са-дыгыларын ажил-агыймыга аар-берге ажилды кылмы тургаш, аныг-талазы-биле иштин сонугурадыгын үндөйгө, кожаларга үдүр деи-селге улам-на чокушулажып, бы-жыг найыралдын үндөйгөсүн сая-лып турганар.

Мынчангаш Тывага бүдүртүч күштерин хөжүүргө болгаш орус улустун мунакчы улаан-бо-л културалын непередирине депшигелгил салдыры Россиянын саяды болгаш улустун капиталынын Тывага шурун киргени, а ол ыш-каш орус тармакчынарын көжүр-күшкүнү халдаткан. «Россия болза Чөн чүккө хамаарыштыр хө-рөк кырында депшигелгил ролюк ойнап турар... Россиянын тергиле-ди Кара болгаш Каспий далайлары база Төп Азияга депшигелгил роль-ду ойнап турар»-деп, Ф. Зигельс-онзалат чөдөдөгөн (В. Маркс, Ф. Зигельс. Чогаалар, том XXI, арк. 211).

Ур үдө чыгынган төөгүлүг дур-жуга тыва улуска Россияга чою-шуларын эргөжөк чугулазын

Районун Култура бажынын чанында уран чүүл бөлүмүнүн кир-жикчилери өш Чылбаанын удурул-газы-биле бистиң ажилчымыска бот-тук дузаны көргүзүп турар. Чамдык чөдөзгө бажымыска концертчиле-рин адептил алгаш чоруп турар бис. Ыракта малчынарын ортузунда концерт, кино көргүзүп, өске-даа култура-массалыг ажилдарын чо-рудага оларнын эки ажилдарына дузалыг болурун ажилчымыска практиканын-на эскерип турар апарган бис.

Автоклубта көдөз ажил-агыймын мунакчыларынын дуржулазын непередир талазы-биле чамдык ажилдар база кылдыган. Мунак-чы механизаторларын дуржулазын бижээн тускай чуртуктуу альбомун тургусканымыс эки болган. Олар-нын ажилын дугайында бижит-тинген чүдөдөри оон көрүп, номчуп ап болур.

Тарааны кыска хуусада чидирг чок ажаап алыр сорулганы күсө-дирине автоклубун ажилдагыла-ры боттарынын салымшкын ки-риер сорулга-биле күженишкенин ажилдап турарлар.

Д. ХЕРТЕК.

автоклубун эргелекчиин.

Колхозта тууду

Чөөн-Хемчик районун «Комму-низмче орук» колхозта тууду эвено-зунун кижигинери 100 баш инек кириер чангыс ай хевиринин калжа-зын тууду колдуунда дооскан-нар. Ол эвенозун чамдык кижиги-нери эртен чылдарда чедир кыл-дынмаан 18 бажынарын бүрүн дөдөн, 40 тонна чугай өртөдир панын 45 тонна кылдыр күсөт-кенер.

Тууду мунакчылар өштер Бо-ра, Норбу, Докпак-кыс, Доржу бо-лаш өскөсүр-даа боттарынын хүн бү-рүдө нормаларын ажы күсөдүп, шудургу ажилдап турарлар.

О. СЕМИС-ООЛ.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Негелдени күштелдирер

Баз-Хем районун «Октябрь 14 чылы» колхозу Сарыг-Сеп МТС-ти СТС кылдыр эде организастаан сө-дүндө көдөз ажил-агыймын аныз-бүрү марзалыг өлөөн хей машинала-рын садып алган. Иныг-даа болза ол техниканы башкаар болгаш тех-никтиг септелгенин кымыр мерге-жилдиг кадрларын колхоз кижиги-неринден өрөдип, ажилга быжыг-лаарын колхоз баштаар чөри бо-дайын турар.

Оон тодаргай барымдааны бо-ла Сарыг-Сеп СТС-ке ажилдап тур-гаш күш-ажылдын чурумун үрөш ажилдан үдүрткен улчумал, арага-чы И. Котельниковту колхозка ме-ханник кылдыр хүдөз алган. Ме-ханниктиң ажилга кирге-ле ийн ажыг

айнын иштинде онза кылган ажилы чок. Мал чөмөринин белеткелинде болгаш дүжүт ажаан алымшкын-да техниканын техниктиг септелге-лерин хайгаарып көргүзүп улау, мо-тошкыл муунушкан ээриг маанилүү турары көсүлгөз апарган.

Колхозтуң ситен, тараа кезилде-зинде ажилдап турар машина-тех-никазында улуг, биче септелге негетте-нип, ажилга шаптыктайынч болуп турар болгаш механик анаа өгүтүр үзгүндө дуза чедирбейн турар.

Колхоз баштаар чөри доорочан кижилер хүдөз алырга, ол кижиле-ринин ажилга мөү-шынчыны өрө-нип көрбөс чоруктуу моон солтаар болдурубаа чөгүр.

С. СЕРЕН.

Хайгааралдан дашкаар

Бай-Тайга районун Сталин аттыг колхозунун баштаар чөри көдөз ажил-агыймын машиналарынын бол-гаш өске-даа өдиле чүдөдөринин камалгазынче кичөөгөй салбайн турар.

Оон ужурундан чамдык үрөлгөн болгаш өдиле-даа турган машина-лар ол-ла чөдөдөринде чөри саяй чы-дып каар чоруп чачыл болган. Чи-жээ, Хал-Бажында шагда бир сорти-ровка, Даштыг-Тейде № 1 хову бри-гадазын турлаанда бир триер, бир «газ-51» деп чүбө машиназы, ситен бөлөр айт дырбаакы, бир са-мосборска, ийн азыгын бир тергези үрөлгөн хөзөүр чыткылап калган.

И. ДОРЖУ.

Эскербейн турар

Чаз-Хөл районун Ленин аттыг колхозунун малчынары болгаш өс-кө-даа ажил-ишчилери эртен чы-лын солун чыгылдыгына идепкей-лиг кирип, барык кижилер бүрүзү чыгылганы кылган.

Бирги кварталда солун тарамы-газы эки турган. Комсомолчу Тама-ра Сарыг-Наманы малчынарга, ырак турлааларда ажил-ишчилерге солуннар чедир берип турарын дааскан. Аппреден бөз солуннар келбестөөн. Чамдык малчынар ча-гылдазын хуусаазын төнгөн деп

К. ДОРЖУ.

Парлаттымаан чагааларынды изи-биле

Черлик иттарын узуткаар дугай-ында Бай-Тайга райкүсөмнүн үн-дүргөн шиптирленин көдөз Советтер-инерон, Кара-Хөл болгаш Коп-Сөөк көдөз Советтерде күсөттин-мейн турарын көдөз корреспондент Х. Дойнун редакцияга бижээн.

Редакциянын чоруткан материа-

Он алды карлыг Донгак Соворунч сонгу авазы болуп, Бай-Тайга рай-онунун «Кара-Хөл» колхозунун кы-жигүн Донгак Долзанын Соворун көрбөс, өттөз чоруп көдөз коррес-пондентилер редакцияга ийн удаа

лынга Бай-Тайга райкүсөмнүн ха-рымылазын болза, ук шиптир кү-сеттинмейн турганын хыналдаан илерээн, Кара-Хөл болгаш Коп-Сөөк көдөз Советтерин күсөмнаны рай-күсөмнүн шиптирин күсөдир хөмчөдөргөн алган.

бижээннер.

Редакциянын чоруткан материа-лынга Бай-Тайга райкүсөмнүн ха-рымылазын-биле алырга, эрге-ча-гырга талазы-биле Донгак Долза-га хөмчөк хүдөзтөк.

Тыва улуска ужу-дузалыг болуушкун

1914 чылдын апрель 18-те Тыва Россиянын составына эки тура-биле кирген. Төүгү талазы-биле ур үдө белеткелгенин ол болуушкун ты-ва улустун салым-чолунга шипти-рингил ужу-дузанын халдаткан.

Моол феодалларын 1206 чылдан эгелээш 1767 чылга чедер, манчы-кыдат эжелекчилерин оон эгелээш 1912 чылга чедир уламчылаан тер-гиндиги Тываның төөгүзүндө аар-берге үлө болур. Даштык эжелекчи-лер тыва феодалдарын дачыштыр арат массаларын экономика болгаш угаан-мөдөрлө талазы-биле бастып дараал турган.

Тыва номинарын, маньчжур ди-настиянын, моол хаанынын, орус болгаш кыдат салдыкчыларын тыва улусту үптөп-тоноп чоразын ажил-чы чононун бүдүрүлгенин калбарыр болгаш чурттуң бүдүрүчү күштерин өстүрер аргазын харыскыр-таан. Оон түннелинде Тыванын эконо-миказы алаас дождундай болуп артан болгаш бөлдүс талазы-биле байлак чуртка тыва улус адалар түргөлдөп кырыл чыгып чоразан.

Тыванын экономика болгаш по-литика талазы-биле дождундай болганын бир кол чылдаганы болза тыва улустун улуг кыдат улус-биле дөрт харылаа чок турга-нында болур. Тываны кам-хайыра чокка үптөп-тоногандык, маньчжур эжелекчилер тыва болгаш кыдат ажилчы чононун харылааларын хоорун, оон истен-сүрүп чоразан. Оон түннелинде Кыдаттын Ты-вага саадыр хөзөк кошкак турган.

Тываның Россия-биле XVII векте эгелээн харылаазы оон сыр өске

түннелиг болган. Иччалдагы Ты-вага чыгарыкчылап турган Алдын-жааннар орус өмөржилгенин күзөп, Россия-биле түргүчү алчинер сол-луп, орус хаанын чыгарыктын бө-дүнгө эзу барымдалаан-даа бол хү-дөз чоразанар. 1727—1728 чыл-дарда Кытага болгаш Бурейге чар-ган керээздерин эзугаар Тыва хөкө-кырында Россиянын девискөзүне кирер ужураг турган, чүгө дие, муруну чүкө аккан хөмөр Кыдат-ка, а сонгу чүкө аккан хөмөр Рос-сияга хамааржыр деп Кыта керээ-зинге айткан. Иччалда-даа маньчжур-лар ол керээздерин каржызы-биле халдып, XVIII вектин эгезинде Тываны эжелеп алганар. Ол чорук орус кызыгаар чурттуулар-биле ты-валарын экономиктиг харылаалын үзүп шыдаваан. Харын тывалар-биле Сибирь улустарынын харылаа-лары чоруту дынаан.

1839 чылда Сыгыт-Хем бажыг орус алдын уургайлары ажитты-ган. 1860 чылда Пекинге чаргаш орус-кыдат көдөз Кыдатка кайлыс чок орус салдыгын калбарган бол-гаш оон түннелинде Тывага орус салдыкчылар көстүп келген. Орус салдыкчыларын үптөкчү чорук-ку-дат чинжөк салдыган ылгал чок тур-ган. Иччалда-даа орус салдыгын капиталды тыва экономиканын чү-чөс чылдарда турун келген патриар-халдыг халгачкан чорук бузуп, Тываны делегейин салдыг сыйла-рылазынче кирип тырттып турган тө-лөдө депшигелгил ужу-дузалыг болган.

XIX вектин 70 чылдарында Си-бирден орус тармакчынарын Ты-вага көжүшкүнү эгелээн. Ол чө-рук орус ажилчы чононун му-накчы материалдыг културалын Тывага непередирине, тыва, ору-лустарын бот-боттарын чокк би-чип, кады ажилдажырына идигин берген.

Тыва Россияга каттыжар душ-та, дыка хей суурлар туттуган, каш-каш муң десатин кур чөдөр та-рыттыган, ситен кезер ажил шору калбарган турган.

Орус тармакчынар баштай көжү-көп турда тывалар олардан сестир, оякталыр турган. Иччалда-даа ыл-дыг байдал чоруту чидип, тыва, орус ажилчы чононун аразында найыралдыг харылаа тургустунган.

Орус тармакчынар тыва араттары «боду-биле дөмөй кижилер кел-гүрүп, оларын болуунуң деленинче чедир көдөрерин орадалап турган» деп орус эртемден Грумм-Гржимайло дөдөгөдөн. Ол чорук тыва араттары орус ажилчы кижилерге чою-шулакан. «Владимирска суур ту-тучу эгелээри билек-ле орус тарма-кчынар-биле танымжы, кады чурт-тап келдим»-деп арат Лантай чу-галлаан. а суургай чогаалчы С. Тока «Кажан он хар ажил чо-румда, мээм амдыралымга хой чы-рыкты болгаш өөрүшкүнү орус улустар кириген» деп дөдөгөдөн.

Көдөз ажил-агыймын тараа кезе-р, солталыр, арыгаар машиналары, ситен келер, сүт тырттар машиналар, демир алзын, кадымы, терге, ша-нак болгаш оон-даа өске чөкөсөк-рекселеринин Тывага непередир эге-лээни, араттарын орус чонон үлө-гөдөп алганы ажил-агыймын арга-дуржулазы—бо бүгү бүдүрүчү күштерин эгелээниг дөмү болган.

Орус школарга ийн-чангыс ты-валар база өрөник турган. 1908 чылдын сентябрь 9-та Тывага бир дугаар школа Турганга ажиттыган.

Орус, тыва чурттагыларын өш-ти-ти-биле чыгган хөргөчүн-биле 1910 чылда Ус эмелгезин ту-кан болгаш алаа бир налатаны ты-валарга тускайлаан. Хоралыг аары-ларын бирөөн болуп оспалан ка-галаныр арганы тывалар орустардан биляп алган.

Револүстүг демиселдин идея-рын орус ажилчынар хөзөчтик ты-валарга непередир турган. Олар тывалар-биле калы орус алдын уу-гай эсеринин, кулактарын, са-дыгыларын ажил-агыймыга аар-берге ажилды кылмы тургаш, аныг-талазы-биле иштин сонугурадыгын үндөйгө, кожаларга үдүр деи-селге улам-на чокушулажып, бы-жыг найыралдын үндөйгөсүн сая-лып турганар.

Мынчангаш Тывага бүдүртүч күштерин хөжүүргө болгаш орус улустун мунакчы улаан-бо-л културалын непередирине депшигелгил салдыры Россиянын саяды болгаш улустун капиталынын Тывага шурун киргени, а ол ыш-каш орус тармакчынарын көжүр-күшкүнү халдаткан. «Россия болза Чөн чүккө хамаарыштыр хө-рөк кырында депшигелгил ролюк ойнап турар... Россиянын тергиле-ди Кара болгаш Каспий далайлары база Төп Азияга депшигелгил роль-ду ойнап турар»-деп, Ф. Зигельс-онзалат чөдөдөгөн (В. Маркс, Ф. Зигельс. Чогаалар, том XXI, арк. 211).

Ур үдө чыгынган төөгүлүг дур-жуга тыва улуска Россияга чою-шуларын эргөжөк чугулазын

Кыска хуусада Тываның девискө-зүне орус капиталистерин бүдү-рүлгөдери тыттып, алдын тымыжы өзүп, Тываны демир орук-биле бы-жыг туудуштуган Устун чазалыг оруунун тууду колдуунда-ла доозул-ган турган, телеграф шуугу, баш-тайгы хоорай Белоцарск (амгы Кы-зыл) туутууш эгелээн. Тыванын экономиктиг харылааларын кал-барганы, ылгангы тываларын орус ажилчынар-биле база тармакчынар-биле дөрт харылаазы патриарха-л-феодалдыг нитилел харылааларын, төрөл эвенозун артышкыннарын узуткаарына дөмү болган.

Россияга тергилдип турган бур-жуаз нитилел харылаалары тыва-ларын чартык патриархалдыг, чартык феодал ажил-агыймын эгө-гити натуралдыг характерин бузуп үргөдөп эгелээн. «Орус капитализм Кавказты делегейин бараан саа-рылазынче кирип тыртты...», оон он-загай байдаларын — эрги шагын патриархалдыг халгачкан байда-лынын артышкыннарын узутуу-руп, болууну фабрикаларынга ры-нокту тургузуп ап турган. Реформа үзгүнүн эгезинде делегей ажил-агыймын болгаш төөгүнүн безин кедээниг турган эвөөн чуртта-ның чыгарып ийкеп, азы дэг чурттуу-лар элөөн чурт нефть улетиржү-лөринин, арага салдыкчыларын, кызыл-тас болгаш таапты фабри-каларынын чурту болуп хуула берген... Орта Азия болгаш Си-бирде база-ла мынч чорук болуп турар дөдөзүн бистиң немеп чыткан хөзөвс бар депсөз—деп, В. И. Ленинни өстөрүнүн шыныын үс-түндө чикчө көргүзүп турар (В. И. Ленин, Чогаалар, том 3, арк. 521).

Хааныг чазак ажилчы чононны

бастып, дараал, оларнын аразыга адаан-демиселди кысып, улустар-нын хосталганын өжүр басып чораз-дэрин билдингир болгай. Помещи-терин болгаш капиталистерин эрге-ажыктарын камгалавышан, хаан-нын чазак кыдыг-кыштар чөдө-рге улус массаларын караныг бүдү-рүкчө тууду сорулга-биле патриар-хал-феодалдыг дараалды өш-биле тарып турган. Иччалда-даа Тыва-нын Россияга каттышкан үзгүндө оон хүнү ашкан, революст чөн Россиянын оон солгаары салымын шиптирлээр кол күш бөдү берген турган.

Россиянын составына Тываның киргени тываларын улуг орус улус-тун революстун шипчөшкенинге хаара тырткан. Тыва улус орус про-летариатын болгаш оон революст-тук болшевик партиянын нүү-рүлгөн болууну национал хосталга-зын дөшт демиселге идегелдиг уду-рукчуу, шынык өштө тыткан. Маадырлар орус ажилчы алтынч болгаш оон ленинч дайычы пар-тиянын башталгычы-биле, олар-биле өнөөл болуп алгаш тыва улус феодалдарга, помещиктерге болгаш капиталистерге уду демиселге эге-лээн. Тываның Россияга каттыш-канын чугула түннелин моон көөр хөкө.

Октябрьнын социалисттик Улут ре-волюциянын түннелинде орус пролетариатын

**Сентябрь 15—Алжирниң
хүну**

ин амырал кизининиң 37-13,
ин 20-60.

